

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Kdo jsou Romové? Jaký je jejich původ?

V současné době je nesporně prokázán **indický původ Romů**. Především srovnáním s indickými jazyky přispělo k potvrzení této hypotézy. Z Indie Romové odcházeli mezi 5.–10. stoletím.

Pojem Rom označuje příslušníky etnických skupin indického původu. V překladu z romštiny znamená „muž“ nebo „člověk“ ve smyslu příslušnosti ke komunitě se společným jazykem (romština) a původem. Etymologie slova je nejasná, ale zřejmě pochází z indického slova „dom“ neboli „člověk“. Na prvním světovém kongresu v Londýně v roce 1971 Romové vyzvali světovou veřejnost, aby byli označováni jako „Romové“, a ne jako „cikáni“. Důvodem byl původ a obsah pojmu cikán, který byl s negativním obsahem romské komunitě přisouzen ze strany majoritní populace již v 11. století.

2. Kdo jsou Sintové, jak se liší od ostatních Romů?

Romové se dělí do různých skupin, které se od sebe odlišují dialektem, tradicemi, způsobem života, oblečením apod. Například jen **v České republice dnes žije pět různých romských skupin**. Největší z nich tvoří **slovenští Romové**, žijící po tři století usedle, druhou nejpočetnější skupinou jsou **olašští Romové**, kteří přicházeli na území Uher a posléze i do našich zemí od druhé poloviny 19. století z Rumunska. Další malé skupiny představují **potomci českých a moravských Romů**, ve většině vyvražděných nacisty za druhé světové války, a **maďarští Romové** a **Sintové**, potomci německých Romů.

Sintové jsou málo početnou skupinou německých Romů. Žijí v Německu, Rakousku a severní Itálii, částečně i u nás. Jejich řeč je podobná německému jazyku, dialekt se u této tradičně romské skupiny uchoval v autentické podobě, byť s mnoha zápůjčkami z němčiny. Sintové k nám v hojném počtu přicházeli zejména po nástupu Adolfa Hitlera v Německu k moci, z Rakouska po jeho připojení k německé říši, po mnichovské dohodě i z odtržených Sudet. Za druhé světové války se stali v nacisty ovládané Evropě spolu s ostatními skupinami Romů **obětí nacistické genocidy**, jejímž „konečným řešením“ byla jejich hromadná likvidace ve vyhlazovacích táborech.

3. Kolik Romů žilo v Česku před válkou a po ní? Kolik jich zde žije nyní (rok 2013)? Odkud pocházejí Romové žijící dnes v ČR?

V tehdejší Československu žilo **před rokem 1938 asi 70–100 tisíc Romů**. Drtivá většina z nich byla usazena na Slovensku. Oficiální statistiky však udávaly nižší počty Romů s domovskou příslušností. Podle sčítání provedeného v letech 1922–1924 bylo na území Československa celkem 56 266 Romů, z toho v Čechách 579 osob a na Moravě a ve Slezsku 2139 osob. **Slovenští Romové** tak tvořili největší skupinu Romů. Druhou skupinou byla **skupina českých a moravských Romů**. Jednotlivé skupiny Romů byly doplněny **maďarskými Romy**, žijícími na jihu Slovenska, a **Sinty**, kteří se zdržovali především v německy mluvícím prostředí v severních Čechách.

Druhá světová válka s sebou přinesla téměř úplné vyvraždění Romů v Čechách a na Moravě. Po roce 1945 začali do Česka přicházet za prací Romové především z romských osad na Slovensku. Usazovali se zejména v pohraničí a v průmyslových oblastech severních Čech a Moravy, odkud bylo předtím odsunuto německé obyvatelstvo.

Zcela proti smyslu jejich mezirodových, mezikasovních vztahů působila i **asimilační politika praktikovaná Komunistickou stranou Československa** do roku 1989 (zákaz kočování, nucený rozptyl, potlačení romských tradic a jazyka atd.). Na jedné straně došlo k formálnímu zrovnoprávnění Romů a ke **zlepšení jejich materiální situace** (zlepšení životní úrovně, přístup ke vzdělání), na straně druhé došlo ke **zprůtrhání tradičních vazeb a zničení tradičních norem**. Romové neměli možnost rozhodovat sami o svém osudu, byli pouhým objektem státní politiky.

Nejpočetněji jsou dnes Romové zastoupeni v severních Čechách, na severní Moravě a v Praze. Jinak žijí rozptýleni téměř po celé ČR. **Počet příslušníků romské národnosti se dnes odhaduje na přibližně 300 tisíc**, z toho asi 10 % tvoří olašští Romové, 5–10 % tvoří čeští a moravští Romové a zbylá většina se hlásí k Romům z východního a západního Slovenska.

4. Jaký je význam pojmu „romský holocaust“?

Termín romský holocaust označuje **systematické vyvražďování Romů z téměř celé Evropy řízené nacistickým Německem**.

Romové byli stejně jako Židé pronásledováni **na základě svého biologického původu**. V nacistic-

kém Německu byli nuceni žít prakticky pod policejním dozorem nebo byli internováni v nejrůznějších táborech. Od roku 1943 pak byli posíláni do vyhlazovacího koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka).

Holocaust romské populace v českých zemích se uskutečnil v prostředí nucené táborové koncentrace. Byl zahájen v tzv. cikánských táborech **v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu**, k jeho vlastní realizaci došlo především v tzv. cikánském táboře **Osvětim-Březinka**.

Z území protektorátu a z pohraničního území přičleněného k Říši bylo násilně deportováno asi 5500 Romů do vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Po osvobození se vrátilo jen 583 bývalých vězňů. Nacistický teror tak v českých zemích přežila asi jen desetina Romů – bylo tedy vyvražďeno 90 % předválečné romské populace.

Celkový počet obětí nacistického pronásledování Romů v Evropě nelze přesně určit. V současné době bývá uváděn počet **300–500 tisíc obětí**. Většina z nich nezahynula v koncentračních táborech, ale byla popravena jednotkami SS, které měly za úkol likvidaci Židů, komunistů a Romů.

5. Jaký je příběh malířky vystupující ve filmu, která v Osvětimi malovala portréty romských vězňů?

Malířka vystupující ve filmu **Dina Gottliebová** se narodila v Brně v roce 1923. V roce 1943 byla pro svůj židovský původ deportována do Osvětimi. Zde si jí všiml táborový lékař Josef Mengele, pro kterého **měla malovat obrázky osvětimských romských vězňů**. Černobílé fotografie nedokázaly podle Mengeleho zachytit barvu romské pleti, a tak chtěl portréty použít jako ilustrace pro svou chystanou knihu. Gottliebová s prací nijak nespěchala, věděla, že ji může zaručit snesitelnější vězeňský život a možná i naději na přežití. To ji nakonec opravdu zachránilo – dožila se konce války.

Do současné doby se **dochovalo pouze sedm jejích osvětimských akvarelů**, které jsou vystaveny v muzeu v Osvětimi. Po válce se Gottliebová uchýlila do Paříže, kde začala pracovat jako animátorka. Seznámila se zde s americkým animátorem Artem Babbittem, za kterého se později provdala a usadila se s ním v USA, kde začala pracovat jako výtvarnice. Dina Gottliebová-Babbittová zemřela roku 2009.

6. Jakou úlohu sehráli za války Robert Ritter a Eva Justinová a na jakých výzkumech se podíleli?

Doktoři Ritter a Justinová se významně podíleli na **rasovém výzkumu Romů** v nacistickém Německu. Již v roce 1933, poté, co se nacisté dostali k moci, bylo jako jedno z prvních nařízení přijato nařízení o „ochraně státu a lidu“, v rámci kterého byli Romové zařazeni mezi tzv. ničemnou populaci a následné nařízení umožňovalo jejich sterilizaci. Sterilizace měla sloužit jako nástroj k vymýcení celých tzv. méněcenných skupin obyvatel.

Rasový výzkum Romů prováděl od roku 1932 právě doktor Robert Ritter, který se v roce 1936 stal vedoucím **Výzkumného ústavu rasové hygieny a populační biologie při říšském ministerstvu vnitra**. Mezi jeho nejvýznamnější spolupracovníky patřila doktorka Eva Justinová, která **prováděla výzkumy na skupině německých Romů – Sintů**.

Pracovníci ústavu prováděli antropologická a genealogická zkoumání Romů v terénu a v táborech, kde byli Romové internováni od roku 1936. **Definice „cikánů a cikánských míšenců“ byla provedena na základě pěti znaků**. Mezi tyto znaky patřila sounáležitost k romské komunitě, znalost romštiny, uznávání romského zvykového práva a především vzhled a genealogické zkoumání rodokmenu. Tzv. cikánští míšenci byli v očích nacistických rasových teoretiků „nebezpečnější“. Proto platilo, že za „cikánského míšence“ bude považována osoba, která má mezi svými osmi předky alespoň jednoho Roma. Hledisko bylo přísnější než u tzv. židovských míšenců.

Zpracováním podrobné kartotéky o německých Romech napomohl ústav k provedení genocidních opatření. Vypracováním posudků se později doktor Ritter a jeho spolupracovníci **přímo podíleli na posílání Romů do vyhlazovacího koncentračního tábora v Osvětimi**.

Někteří z těch, jež se podíleli svou prací na genocidě Romů, byli po válce v Německu ustaveni do významných funkcí. Robert Ritter přednášel na univerzitě a pracoval jako dětský lékař, Eva Justinová působila jako soudní znalkyně – psychologka.

7. Nacházely se podobné sběrné tábory pro romské obyvatelstvo, jako byly v Letech u Písku a v Hodoníně, také v jiných evropských zemích?

Jedním z mnoha opatření v řešení romské otázky na územích kontrolovaných nacistickým Německem, jejichž cílem bylo oddělení Romů od ostatního obyva-

telstva, byl **vznik táborů pro Romy**. Jednalo se o tábory internační, sběrné, kárné pracovní a koncentrační. V letech 1935–1938 tak vzniklo na území Německa několik táborů, v nichž byla soustředěna část Romů, kteří zde žili pod policejní ostrahou.

V okupovaných zemích – **Rakousku, Belgii, Nizozemsku a Francii** – byla uplatněna podobná opatření jako v Německu. V Rakousku byl v roce 1941 uveden do provozu tábor v Lackenbachu, kde bylo internováno tři až čtyři tisíce Romů. V **Chorvatsku** likvidoval fašistický režim Romů spolu se Židy také v koncentračních táborech. V okupovaném Sovětském svazu a Srbsku byli Romové vražděni jednotkami SS. Na území Slovenského státu byli zařazováni do pracovních táborů a na podzim roku 1944 byl zřízen tzv. zajišťovací tábor pro Cikány v Dubnici nad Váhom. V tomto táboře byly vězněny celé romské rodiny a prováděly se zde masové popravy.

8. Proč komunisté v Československu utajovali skutečnosti o romském holocaustu?

Po skončení druhé světové války probíhal v Norimberku proces s německými válečnými zločinci, světová veřejnost odsoudila nacismus a poprvé se začalo mluvit o zločinech proti lidskosti. Mluvílo se především o obětech z řad politicky pronásledovaných a o genocidě Židů. Další skupiny osob pronásledovaných nacismem zůstaly poněkud v ústraní.

Těsně po válce **nebylo jednoznačně řečeno, že mezi rasově pronásledované patřili společně se Židy také Romové**. Byla tak v podstatě akceptována nacistická teorie o Romech jako asociálním prvku ve společnosti. **Komunisté nepovažovali Romů za národnostní, ale spíše sociální skupinu**, proto neměli zájem toto téma otevírat. Navíc nebylo žádoucí připomínat českou spoluvinu na pronásledování a vyhlazování Romů.

V českých zemích **stanul za romskou perzekuci před soudem pouze Josef Janovský**, velitel tábora v Letech u Písku, jehož stíhání bylo v roce 1948 zastaveno. Dále byli potrestáni dva dozorcí z tohoto tábora, a to pouze kázeňskými tresty (tedy nikoli soudem).

Od šedesátých let 20. století se romským holocaustem začali zabývat první odborníci, například historik Ctibor Nečas. Teprve po pádu komunistického režimu se o téma začala zajímat veřejnost a média.

9. Kdo je muž mluvící v závěru filmu v parlamentu?

Tím mužem je **Miroslav Sládek**, zakladatel a předseda krajně pravicové politické strany **Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa** a tehdejší poslanec Parlamentu ČR. Sládek proslul na české politické scéně v devadesátých letech 20. století svými **populistickými, rasistickými a xenofobními názory**. Mítinky republikánské strany provázely fyzické konflikty, projevy nacionalismu a xenofobie, jež strana otevřeně hlásala. Ve volbách do sněmovny v roce 1996 získala Sládkova strana kolem 8% hlasů. Svým prohlášením, že „Cikáni by měli být trestně odpovědní už od narození, protože to je prakticky jejich největší zločin“ se myšlenkově přiblížil k prohlášení nacistických vědců, kteří hlásali teorii o dědičné asociálnosti a zločinnosti „cikánů a cikánských míšenců“.

Odpovědi vypracoval:

Michal Schuster, historik

Odkazy:

Informační portál k tématu holocaust, romský holocaust a rasismus

www.holocaust.cz

Muzeum romské kultury

www.rommuz.cz

Webové stránky KP Lety

www.lety-memorial.cz

Zpravodajský server Romea.cz

www.romea.cz

Doporučená literatura:

HOLÝ, D.; NEČAS, C.: *Žalující píseň. Osudu Romů v nacistických koncentračních táborech. Ústav lidové kultury, Strážnice 1993.*

HORVÁTHOVÁ, J.: *Základní informace o dějinách a kultuře Romů. MŠMT, Praha 1998.*

KLADIVOVÁ, V.: *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau. UP, Olomouc 1994.*

NEČAS, C.: *Andr'oda taboris. Tragédie protektorátních cikánských táborů v letech a v Hodoníně. MU, Brno 1995.*

NEČAS, C.: *Holocaust českých Romů. Prostor, Praha 1999.*

NEČAS, C.: *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740–1945). Matice moravská, Brno 2005.*